

МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИМИ ВИТРАТАМИ ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

За зведеними даними вугільних підприємств України, видобуток вугілля на діючих шахтах можна збільшити до 150 млн. т за рік. Розвіданих вугільних запасів вистачить ще на 350-400 років. Але за роки незалежності України видобуток вугілля скоротився з 135,6 млн. т у 1991 р. до 77,7 млн. т у 2008 р.

Собівартість видобутку вугілля збільшилася з 214,2 грн. за тонну у 2004 р. до 707,1 грн. за тонну у 2009 р. (дані за січень-

вересень 2009 р.). У той же час ціна з 171,7 грн. за тонну у 2004 р. підвищилася до 442,0 грн. за тонну у 2009 р. (дані за січень-вересень 2009 р.). Зростання собівартості видобутку вугілля (індекс зростання 3,3) випереджає зростання ціни (індекс зростання 2,6) в 1,3 раза.

Збитки від реалізації товарної вугільної продукції без урахування коштів державної підтримки збільшилися з 1,5 млрд. грн. у 2004 р. до 4,9 млрд. грн. у 2009 р. (рис. 1).

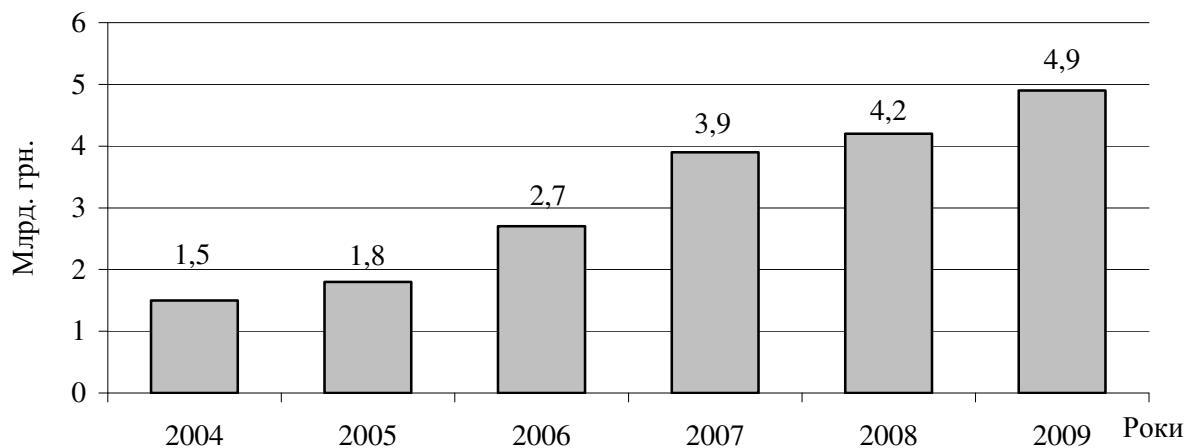

Рис. 1. Збитки від реалізації товарної вугільної продукції вугледобувними підприємствами України за 2004-2008 рр. і січень-вересень 2009 р.

Збільшення витрат на видобуток і транспортування вугілля потребує впровадження в обліково-управлінський процес основних функцій методології управління конкурентоспроможними витратами з метою визначення їх оптимальної величини в короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періоді функціонування вугледобувного підприємства.

У даному контексті дослідженню методологічних та практичних засад управління витратами промислових підприємств присвячено багато наукових розробок зарубіжних науковців: Е. Аткинсон, Р. Банкер, Р. Каплан, Р. Янг, Д. Дойл, К.

Друрі, Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер, Ш. Датар, Е. Блочер, Д. Стут, Г. Кокінс, К. Чен [1-5] та інших. Проблемами управління витратами промислових підприємств займаються і вітчизняні вчені, серед яких: С.Ф. Голов; Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлап'юнов; І.П. Булеев, М.Г. Чумаченко, Ф.І. Євдокимов, В.О. Кучер [6-10] і багато інших науковців та фахівців. Завдяки їх роботам розкрито різноманітні питання з методології управління витратами на підприємствах різних галузей промисловості в умовах ринкової трансформації економіки України. У той же час слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість праць і публікацій із

даної тематики, методологія управління конкурентоспроможними витратами освітлена недостатньо, особливо це стосується витрат вугледобувних підприємств.

Метою статті є характеристика структури методології управління конкурентоспроможними витратами вугледобувних підприємств та інформаційно-логічного ланцюжка створення економічної моделі витратних потоків формування собівартості готової вугільної продукції.

Управління витратами на великих промислових підприємствах, таких як вугледобувне підприємство, досить різнобічна проблема, що потребує залучення різних технологій і фахівців. Велике вугледобувне підприємство являє собою інтегроване багатогранне господарство. Видобуток вугілля, пов'язані з цим очисні роботи, проведення підготовчих виробок, транспортування вугілля і породи під землею та на поверхні, включаючи вивозку породи в зовнішні відвали, збагачення вугілля на індивідуальних фабриках (установках) шахт, механізоване відбирання породи і сортування, відбирання породи зі штабелів і навантаження вугілля у вагони (автотранспорт), складування вугілля, ремонтні роботи тощо створюють складності в управлінні витратами.

Методологія управління витратами – це навчання про систему базисних принципів, методів, методик, способів і засобів їх реалізації в організації й побудові науково-практичної діяльності підприємства. Методологія управління витратами – це алгоритм пошуку мети, набір прийомів, методів, засобів, способів, принципів досягнення мети функціонування підприємства – максимізації прибутку при оптимальній величині витрат.

У методології управління витратами можна виділити структуру, подану на рис. 2.

Як бачимо з рис. 2, до структури методології управління витратами вугледобувного підприємства відносяться: основа методології, характеристика діяльності, логічна структура діяльності, часова структура діяльності, технологія виконання робіт і вирішення завдань. Така структура притаманна всім промисловим

підприємствам незалежно від галузевої приналежності. Що стосується структурних елементів, то вони можуть відрізнятися залежно від особливостей технологічного процесу, організаційних форм управління та інших факторів.

Вибір технологічних рішень і технічних засобів у гірничій справі завжди обмежений особливостями конкретних родовищ і, саме ці особливості, у першу чергу, визначають досяжний рівень техніко-економічних показників виробництва.

На вугледобувному підприємстві виробництво характеризується такою основною властивістю: використовуючи вхідні ресурси видає один вид кінцевої продукції. Можна сказати, що на вході виробництво споживає допоміжні ресурси, а на виході видає готову продукцію.

Для цілей управління витратними потоками необхідно побудувати економічну модель витратних потоків (ЕМВП), що дозволить простежити процес перетворення вхідних ресурсів на кінцеву продукцію. ЕМВП оперує термінами вартості й кількості готової вугільної продукції та спожитих ресурсів, поняттями об'єктів витрат і зв'язків між об'єктами. Кожний об'єкт ЕМВП – це міні-підприємство, яке перетворює вхідні ресурси на свою продукцію. Зв'язок між об'єктами витрат здійснюється шляхом відвантаження об'єктами своєї продукції один одному. Носіями зв'язків між об'єктами є ресурси. Ресурси – це будь-які матеріальні цінності й послуги, які можуть бути зроблені або спожиті об'єктами. Кожний ресурс має вартість і одиницю вимірювання.

Об'єкт витрат, як і виробництво в цілому, характеризується наявністю входів і виходу.

Входи – це елементи витрат об'єкта, які призначені для угруповання видів споживаних об'єктом ресурсів. Різні види ресурсів ураховуються у складі різних елементів витрат об'єкта. Це дозволяє аналізувати структуру собівартості продукції об'єкта. Вихід – це продукція об'єкта.

ЕМВП дозволяє простежити витратні потоки від первинних ресурсів до кінцевої продукції та відповісти на питання про вартість і джерела ресурсів, собівартість готової вугільної продукції.

На рис. 3 наведено ЕМВП, що наочно показує витратні потоки, які формують об'єкт витрат операційної діяльності

вугледобувного підприємства – готову вугільну продукцію.

Рис. 2. Структура методології управління витратами вугледобувного підприємства

Структура методології управління витратами вугледобувного підприємства	Підстава методології	<p>Логіка: теоретичне відображення реальності у відповідних категоріях і законах</p> <p>Філософія: методологічний принцип – оптимальні витрати для забезпечення ефективного управління</p> <p>Логіка: економічна логіка має важливу роль у питаннях обґрунтування рівня витрат і прийняття рішень</p> <p>Системологія: система знань, понять, термінів з управління витрат</p> <p>Психологія: характеристика процесів відображення особистістю дійсності</p> <p>Інформатика: визначення загальних властивостей та структури інформації, а також закономірностей і принципів її утворення, перетворення, накопичення, передачі й використання у процесі управління витратами</p> <p>Системний аналіз: розробка прийомів обчислення та їх застосування до вирішення завдань з управління витратами</p> <p>Наукознавство: сукупність принципів та методів пізнання об'єкта</p> <p>Етика: нормативна етика, предметом якої є вимоги, особливості їх функціонування</p>
	Характеристика діяльності	<p>Особливості: на вугледобувних підприємствах наявність масового виробництва зумовлює визначення собівартості 1 тонни вугільної продукції</p> <p>Принципи: диференціація витрат за виробничими процесами, операціями, центрами, ознаками</p> <p>Умови: витрати відповідно до умов видобутку вугілля</p> <p>Норми діяльності: дотримання вимог нормативно-правових актів</p>
	Логічна структура діяльності	<p>Суб'єкт: вугледобувне підприємство</p> <p>Об'єкт: витрати на готову вугільну продукцію</p> <p>Предмет: система управлінських рішень у процесі формування та обґрунтування оптимальних витрат</p> <p>Форми: система організації управління витратами</p> <p>Методи: сукупність способів і прийомів із групування, розподілу й калькулювання собівартості готової вугільної продукції</p> <p>Вирішення управлінських завдань: управління витратами з метою досягнення такого рівня витрат, який би забезпечував заплановану вугледобувним підприємством економічну вигоду</p> <p>Результат діяльності: мінімізація витрат, формування калькуляції</p>
	Часова структура діяльності	<p>Фази: управління витратами в короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періоді функціонування вугледобувного підприємства</p> <p>Стадії: придбання необоротних та оборотних активів, видобуток вугілля, збагачення вугілля, реалізація готової вугільної продукції</p> <p>Етапи: життєвий цикл видобутку рядового вугілля до реалізації готової вугільної продукції</p>
	Технологія виконання робіт і вирішення завдань	<p>Засоби: традиційні та комп'ютерні</p> <p>Методи: домінуючий, адаптований</p> <p>Способи: способи розподілу витрат, способи відображення й обліку витрат</p>

Немає ніяких перешкод використанню такого підходу для обліку витратних потоків непромислової сфери, інвестиційної діяльності. Аналогічно можуть бути побудовані інші облікові моделі, наприклад модель розрахунків робіт, послуг тощо. Планування ЕМВП означає наповнення планової моделі інформацією про прогнозовані витратні потоки кожного об'єкта витрат. ЕМВП дозволяє одержувати інформацію про рух витрат у розрізі елементів витрат і об'єктів як у вартісних, так і в натуральних одиницях.

При побудові ЕМВП існує можливість деталізації витрат по елементах із метою визначення структури певних витратних потоків. Елемент витрат деталізується, і значення непрямой витрати розписується по окремих елементах витрат і їх джерелах виникнення. Тобто вказується частина витрат джерела у пропорції непрямой витрати. Якщо в елементі витрат, який деталізується, було враховано кілька непрямих ресурсів, то вони всі розписуються по елементах витрат джерел, а потім підсумуються в межах елементів.

Висновки. Таким чином, розглянуто аспекти методології управління витратами видобутку вугілля, наведено структуру методології управління витратами вугледобувного підприємства, наведено економічну модель витратних потоків із формування готової вугільної продукції.

Методологія управління витратами може бути також з успіхом використана іншими великими виробництвами, тому що методи, застосовувані у великих підприємствах, мають бути загальногалузевими.

Література

1. Аткинсон Э. *Управленческий учет* / Э. Аткинсон, Р. Банкер, Р. Каплан, Р. Янг. – 3-е изд. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2007. – 880 с.
2. Дойл Д. *Управление затратами. Стратегическое руководство* / Д. Дойл. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 264 с.

3. Друри К. *Управленческий и производственный учет* / К. Друри. – Пер. с англ. – М.: Юнити-Дана, 2007. – 1401 с.

4. Хорнгрен Ч. *Управленческий учет* / Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер, Ш. Датар. – Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2005. – 1008 с.

5. Blocher E. *Cost Management: A Strategic Emphasis* / E. Blocher, D. Stout, G. Cokins, K. Chen. – Boston: McGraw-Hill/Irwin, 2006. – 928 p.

6. Голов С.Ф. *Управлінський облік: підручник* / С.Ф. Голов. – К.: Лібра, 2004. – 703 с.

7. Козаченко Г.В. *Управління затратами підприємств: [моногр.]* / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлап'юнов. – К.: Лібра, 2007. – 320 с.

8. Булеев И.П. *Управление транзакционными издержками в переходной экономике: [моногр.]* / И.П. Булеев / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2002. – 154 с.

9. Чумаченко М. П(с)БО 16 «Витрати» таки перешкоджає економічній роботі на підприємстві / М. Чумаченко, І. Белоусова // *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2007. – № 10. – С. 3-10.

10. Евдокимов Ф.И. *Методика прогнозирования себестоимости добычи угля на шахтах Украины и оценка их конкурентоспособности* / Ф.И. Евдокимов, В.А. Кучер // *Економіка промисловості*. – 2001. – № 1 (11). – С. 17-28.